

УДК: 343.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.16>

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИКРАДЕННЯ МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗВОРОТНОЇ ДІЇ В ЧАСІ ПОЛОЖЕНЬ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Шармар О. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології

Національної академії внутрішніх справ

ORCID: 0000-0002-9123-8668

Дробницька Л.М.,

магістр права

ORCID: 0009-0003-2407-0740

Шармар О.М., Дробницька Л.М. Кримінальна відповідальність за викрадення майна в умовах воєнного стану: проблемні питання зворотної дії в часі положень Кримінального кодексу України.

У статті аналізуються положення Закону України № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 03.05.2022 р., яким доповнено кваліфіковані склади частин четвертих статей 185-189, 191 Кримінального кодексу (далі – КК) України ознакою вчинення злочину «в умовах воєнного або надзвичайного стану». Констатується, що з моменту набрання чинності цих змін дії осіб щодо викрадення чужого майна, яке не перевищує сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян кваліфікуються як тяжкі злочини. Акцентується увага на тому, що вчинення злочину «в умовах воєнного стану» як кваліфікуюча ознака не є тотожним поняттям з обставинами вчинення злочину «з використанням умов воєнного стану». Стверджується, що частини четверті статей 185-189, 191 КК підлягають застосуванню у разі «вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного або надзвичайного стану» (на території, на якій він введений), а «вчинення злочину з використанням умов воєнного стану» (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК) як обставина, яка обтяжує покарання, може бути врахована судом лише в аспекті індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Проведено узагальнення судової практики винесених обвинувальних вироків судів за викрадення чужого майна в умовах воєнного стану. Сформовано висновок про те, що суд у переважній більшості звільняє засуджених від відбування покарання з випробуванням відповідно до ст. 75 КК? Обґрунтовується теза, що судова практика застосування ст. 75 КК за тяжкі злочини спотворює сутність інституту звільнення від відбування покарання, не призначеного для нівелювання суворості кримінального закону. Аналізуються позиція Конституційного Суду України (далі-КСУ), об'єднаної палати Касаційного Кримінального Суду (далі – ККС), положення Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів» № 3886-IX від 09.08.2024 р. щодо зворотної дії в часі положень КК.

Ключові слова: зворотна дія в часі положень Кримінального кодексу, кримінальна відповідальність, кримінальний проступок, злочин, кримінальні правопорушення проти власності, воєнний стан, майно, викрадення, крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, шахрайство, привласнення, розтрата, заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем, покарання.

Sharmar O.M., Drobnytska L.M. Criminal liability for theft of property under martial law: problematic issues of retroactive effect in the time of the Criminal Code of Ukraine.

The article analyzes the provisions of the Law of Ukraine No. 2117-IX «On Amendments to the Criminal Code of Ukraine Regarding Strengthening Responsibility for Looting» dated May 3, 2022, which supplemented the qualified parts of parts four of Articles 185-189, 191 of the Criminal Code with the sign of committing a crime «under conditions of war or a state of emergency.»

Attention is drawn to the fact that the commission of a crime “under martial law” as a qualifying characteristic is not the same concept as the circumstances of the commission of a crime “using martial

law". It is argued that, taking into account the amendments made by the Law of Ukraine No. 2117-IX, parts four of Articles 185-189, 191 of the Criminal Code are subject to application in the event of "committing a criminal offense under conditions of martial law or a state of emergency" (in the territory in which it is introduced), and "committing a crime using the conditions of martial law" (clause 11, part 1, article 67 of the Criminal Code) as a circumstance that aggravating the punishment can be taken into account by the court only in the aspect of individualizing criminal liability. A generalization of the judicial practice of convictions of courts for theft of another's property under martial law was carried out and a conclusion was formed that the court in the vast majority releases convicts from serving a sentence with probation in accordance with Article 75 of the Criminal Code. The thesis is substantiated that the practice of applying Article 75 of the Criminal Code for serious crimes distorts the essence of the institution of exemption from serving a sentence, which is not intended to level the severity of the criminal law. The positions of the Constitutional Court of Ukraine and the joint chamber of the Criminal Court of Cassation regarding the retroactive effect of the Law of Ukraine on Criminal Liability are analyzed. On Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses and Certain Other Laws of Ukraine Regarding Strengthening Liability for Petty Theft of Other People's Property and Regulating Certain Other Issues of Law Enforcement Activities» No. 3886-IX dated 09.08.2024.

Key words: retroactive effect in time of provisions of Criminal Code, criminal liability, criminal offense, crime, criminal offenses against property, martial law, property, kidnapping, theft, robbery, robbery, fraud, extortion, appropriation, embezzlement, taking possession of property by abuse of official position, punishment.

Постановка проблеми. Із початком повномасштабного вторгнення збройних сил російської федерації на територію України введено військовий стан, що спричинило зміни до КК, зокрема посилення кримінальної відповідальності за викрадення чужого майна, вчинене в умовах воєнного стану. Для правильної оцінки дій винного існує необхідність в роз'ясненні термінології щодо викрадення чужого майна «в умовах воєнного стану», «з використанням умов воєнного стану», наявності чи відсутності зворотної дії в часі положень КК після внесення змін до ст. 51 КУПАП. Відтак виникає потреба в теоретичному аналізі законодавчих положень, судової практики щодо цієї проблематики.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей кримінальної відповідальності за викрадення чужого майна в умовах воєнного стану в аспекті застосування зворотної дії в часі положень Кримінального кодексу України.

Стан опрацювання проблематики. Окремі аспекти цієї тематики досліджувалися такими науковцями як: Н.О. Антонюк, А.А. Вознюк, О.О. Дудоров, О.К. Марін, Р.О. Мовчан, В.О. Навроцький, О. Острогляд, Є.О. Письменський, Ю.А. Пономаренко, М.І. Хавронюк та ін. Однак сьогодні відсутня єдність позицій щодо кваліфікації викрадення чужого майна в умовах воєнного або надзвичайного стану зокрема в аспекті застосування зворотної дії в часі закону про кримінальну відповідальність.

Виклад основного матеріалу. 03.07.2022 р. Верховна Рада України прийняла Закон України № 2117-IX, яким частини четверті статей: 185, 187, 189 та 191 КК, доповнено кваліфікуючою ознакою вчинення злочинів «в умовах воєнного або надзвичайного стану» [1]. Цей закон спрямовувався на посилення кримінальної відповідальності осіб, які використовують обставини обумовлені військовим станом, зокрема: руйнування приміщень, евакуацію населення, залишення без нагляду приміщень та речей, повітряну тривогу, комендантську годину, тощо [2]. Із моменту набрання чинності його положень, дії осіб стали кваліфікуватися не як кримінальні проступки, а як тяжкі злочини. Це призвело до невідповідності суворості покарання, передбаченого КК вчиненому кримінальному правопорушенню [3, с. 32].

У цьому аспекті необхідно нагадати зміст рішення КСУ від 02.11.2004 р. у справі N 1-33/2004 щодо відповідності Конституції України положень ст. 69 КК про призначення судом більш м'якого покарання суд зазначив: «Окремим виявом справедливості є питання відповідності покарання вчиненому злочину; категорія справедливості передбачає, що покарання за злочин повинно бути домірним злочину. Закон не може ставити в більш несприятливе становище осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості, порівняно з особами, які вчинили більш тяжкі злочини» [4].

Наявність ознаки «в умовах воєнного стану або надзвичайного стану» без врахування того, чи були використані такі умови для вчинення злочину, порушує принцип індивідуалізації покарання, визначений ч. 2 ст. 61 Конституції України. Не дивлячись на це рішення КСУ, після прийняття Закону № 2117-IX, не зникла проблема у суб'єктів правозастосування щодо розуміння формулювання вчинення кримінального правопорушення в «умовах воєнного стану» в значенні під час воєнного стану (як обставини вчинення кримінального правопорушення) чи в значенні використання умов воєнного стану для вчинення кримінального правопорушення.

Необхідно зазначити, що зміни від 03.07.2022 р. не стосувалися такого складу кримінального правопорушення як шахрайство, передбаченого ст. 190 КК, законодавець ніби «забув» про цю форму викрадення. У подальшому для виправлення власної помилки законодавець вніс зміни до КК Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень» (законопроект № 8235) 13.07.2023 р. Згідно з цим законом ч. 3 ст. 190 КК шахрайство, вчинене в умовах воєнного чи надзвичайного стану є нетяжким злочином, якщо воно завдало значної шкоди потерпілому.

Для розв'язання проблеми розуміння викрадення в умовах воєнного стану, власну позицію висловив ККС в ухвалі від 17.01.2023 р. (справа № 404/3367/22). Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій про те, що крадіжка була вчинена в умовах воєнного стану, тобто в період дії воєнного стану на території України, і підстав для перекваліфікації дій на ч. 1 ст. 185 КК немає. Суд пояснює це тим, що вчинення злочину в умовах воєнного стану як кваліфікуюча ознака не є тотожним поняттям до обставин вчинення злочину з використанням умов воєнного стану. Крім того, ККС зазначив, що вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану та з використанням умов воєнного стану по своїй суті є різними за кримінально-правовим значенням поняттями. Оскільки ч. 4 ст. 185 КК передбачає саме ознаку «вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану», кваліфікація дій як особливо кваліфікованого складу крадіжки є правильною. Колегія суддів Першої судової палати ККС, піддавши сумніву правильність кваліфікації діянь, інкримінованих за ч. 4 ст. 185 КК за ознакою вчинення злочину «в умовах воєнного стану» та сформовану на цій основі сталу судову практику, фактично не погоджується з рішенням законодавця про посилення кримінальної відповідальності. Вид і розмір основного покарання. Яке міститься у санкції ч. 4 ст. 185 КК, колегія судів сприйняла як такий, що призводить до порушення принципу індивідуалізації покарання [5].

Об'єднана палата ККС не погодилася з цими аргументами і зазначила, що Колегія суддів Першої палати ККС, посилаючись на суворість покарання встановленого в санкції кримінально-правової норми за вчинення діяння, яка містить особливо кваліфікований склад крадіжки (в умовах воєнного стану), безпідставно ототожнює диференціацію кримінальної відповідальності, здійснення якої належить до виключних повноважень законодавця, і її індивідуалізацію судом з обставиною, яка обтяжує покарання «вчинення злочину з використанням умов воєнного стану» (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК). Таке тлумачення є втручанням у сферу виключної компетенції законодавця шляхом відступу від імперативних приписів закону і створює нову норму закону про кримінальну відповідальність, а це перебуває поза межами повноважень суду. Повертаючись до питання, яке підлягало вирішенню в цьому провадженні, колегія суддів об'єднаної палати ККС формує висновок, що з урахуванням змін, внесених Законом України № 2117-IX ч. 4 ст. 185 КК підлягає застосуванню у разі «вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного або надзвичайного стану» (на території, на якій він введений), а «вчинення злочину з використанням умов воєнного стану» (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК) як обставина, яка обтяжує покарання, може бути врахована судом лише в аспекті індивідуалізації кримінальної відповідальності [5].

Внесені зміни до кримінального законодавства призвели до збільшення кількості кримінальних проваджень і перевантаження органів досудового розслідування, неможливість забезпечення ефективного розслідування всіх кримінальних правопорушень. Аналіз вироків судів в Єдиному державному реєстрі судових рішень за формулюванням «ч. 4 ст. 185 КК і призначити» за період з 07.03.2022 р. до 07.08.2025 р. система нараховує 1884 вирокі. Більшість вироків містять покарання у виді 5 років позбавлення волі з подальшим звільненням засуджених від його відбування з випробуванням відповідно до ст. 75 КК та застосування ст. 69 КК [6]. Очевидно суди, усвідомлюючи невідповідність санкції статті тяжкості правопорушення, передбаченої в ч. 4 ст. 185 КК, приймають такі рішення. Однак така практика застосування ст. 75 КК спотворює сутність інституту звільнення від відбування покарання, не призначеного для нівелювання суворості кримінального закону.

Така ситуація призвела до збільшення суми (розміру) збитку законодавцем за кримінально-каране викрадення чужого майна і прийняття 18.07.2024 р. Закону № 3886-IX, який набрав чинності 09.08.2024 р. З цього моменту викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрата визнається дрібним якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує шкоду викрадення двох НМДГ (не більше 3028 грн.) [7, с. 346-345]. Одночасно постало питання щодо наявності зворотної дії у часі закону про кримінальну відповідальність щодо випадків засудження осіб до 09.08.2024 р. за викрадення майна, яке спричинило збитки на суму рівнозначну або меншу 3028 грн.

Необхідно зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 5 КК передбачено, що закон про кримінальну відповідальність, що скасовує кримінальну протиправність діяння, пом'якшує кримінальну

відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотну дію у часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість. Схожі підходи викладені в Європейській конвенції з прав людини 04.11.1950 р. Згідно зі ст. 7 Цієї конвенції нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення [9].

Із цього приводу ВС нагадав про правила застосування зворотної дії в часі зазначеного підходу і сформував відповідний висновок у постанові Об'єднаної палати ККС від 07.10.2024 р. у справі № 278/1566/21 [1]. У цьому висновку щодо застосування норм права, зазначено, що Закон N 3886-IX від 18.07.2024 р. (яким внесені зміни до ст. 51 КУпАП) є законом про кримінальну відповідальність, що скасовує кримінальну протиправність діяння у значенні ст. 5 KK для тих діянь, які до набрання чинності цим Законом вважалися кримінальними правопорушеннями, однак після набрання ним чинності підпадають під ознаки адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 51 КУпАП [1]. Суд вважає, що зміни, внесені Законом N 3886-IX від 18.07.2024 р. мають зворотну дію в часі. Питання, що виконуються у кримінальних провадженнях у зв'язку з набуттям чинності Законом N 3886-IX вирішуються судами за правилами, передбаченими для розгляду, коли втрачено чинність закону, яким була встановлена кримінальна протиправність діяння [9].

Отже, на підставі аналізу рішення суду можна констатувати, що із моменту набуття чинності Закону N 3886-IX від 09.08.2024 р. кримінальна відповідальність за статтями 185, 190, 191 KK може настати, лише якщо розмір викраденого перевищує два НМДГ. Унаслідок цієї зміни частина діянь, які на час їх вчинення передбачали кримінальну відповідальність, після цього охоплюються диспозицією ст. 51 КУпАП. Однак в тексті кримінального закону цей розмір шкоди викраденого майна не визначено і категорично погоджуватися з позицією об'єднаної палати ККС ВС є неправильним. Останнє зумовлено тим, що ст. 51 КУпАП не є бланкетною нормою відносно форм викрадення, передбачених в розділі VI «Кримінальні правопорушення проти власності» KK України. Тому, не можна залишити поза увагою рішення об'єднаної палати ККС ВС, щодо висновків КСУ, які не можуть бути застосовані у випадку, який виник у зв'язку зі змінами до ст. 51 КУпАП [1]. Також не можна погодитися з аргументацією об'єднаної палати ККС ВС, що ч. 6 ст. 3 KK що передбачає зміни до законодавства України про кримінальну відповідальність можуть вноситися виключно законами про внесення змін до цього Кодексу та/або до кримінального процесуального законодавства України, та/або до законодавства України про адміністративні правопорушення», відрізняє ситуацію, яка розглядається, від змін нормативно-правових актів інших галузей права, які розглядав КСУ у рішенні від 02.11.2004 р. у справі N 1-33/2004.

Із цього приводу існує окрема думка судді ВС Г. М. Анісімова, який стверджує, що положення ч. 6 ст. 3 KK спрямовані на вирішення завдань і досягнення мети, притаманних оприлюдненню законів (їх опублікуванню), проте аж ніяк не встановлені задля нівелювання норм KK, передбачених статтями 1, 2, 3, 4 цього Кодексу, і підлягають застосуванню у взаємозв'язку із ними, приписами Конституції України та їх офіційними тлумаченнями, які здійснені КСУ [10]. Такий підхід дозволяє ствердити, що зміни до ст. 51 КУпАП не є підставою до застосування ч. 1 ст. 5 KK. Кримінально-правова доктрина і судова практика не ставить під сумнів позицію, що до набрання чинності Закону № 3886-IX, однак не можна ігнорувати те, що ст. 185 KK не закріплює критерій визначення мінімального розміру викраденого майна і не містить бланкетної диспозиції, яка б відсилала до ст. 51 КУпАП. Необхідно зазначити, що регламентація такого критерію розміру викраденого майна була закріплена в KK України 1960 р., в якому передбачалося, що якщо розмір викраденого колективного або державного майна не перевищує трьох НМДГ, встановлених законодавством України, воно вважалось дрібним розкраданням – ч. 3 ст. 51 КУпАП [11, с. 82]. Відносно розміру викраденого приватного майна, KK України 1960 р. обмежень, які б не дозволили притягти злодія до кримінальної відповідальності не передбачав [12, с. 34].

Викладене дозволяє поставити питання перед наукою і правозастосовною практикою, яким чином розуміти Рішення КСУ № 6-рп/2000 від 19.04.2000 р. в справі № 1-3/2000 щодо ситуації, яка розглядається? Предметом розгляду КСУ були норми KK України 1960 р., які сьогодні не є чинними. КСУ аналізував зворотну дію кримінального закону з бланкетною диспозицією, що не відповідає сучасному предмету дослідження за ст. 185 KK. КСУ вирішив, що «встановлення нормативно-правовими актами іншого мінімального розміру заробітної плати не тягне за собою зміни кваліфікуючих ознак злочинів, передбачених ч. 4 статей 81, 82, 84, ч. 3 ст. 83, ч. 2 ст. 86 та ст. 86-1 цього Кодексу. Положення ч.2 ст. 6 KK щодо зворотної дії закону в часі на ці випадки не поширюється, і кримінальні справи не повинні переглядатись, якщо інше не передбачено законом»

Отже, КСУ не розглядав питання зміни критерію визначення мінімального розміру викраденого майна, а досліджував питання зміни розміру заробітної плати. КСУ не заперечив, що КУпАП (який є Законом України), може впливати на визначення злочинності діяння та зворотну дію закону у часі і зазначив, що виключно законами України визначаються діяння, які є злочинами, та встановлюється кримінальна відповідальність за їх вчинення. Такі закони мають зворотну дію в часі у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують кримінальну відповідальність особи. Положення ч. 2 ст. 6 КК треба розуміти так, що зворотну дію в часі мають лише закони, які скасовують або пом'якшують кримінальну відповідальність особи (пункти 1–2 Рішення КСУ № 6-рп/2000 від 19.04.2000 р. у справі № 1-3/2000). Якщо тільки кримінальний закон може визначати діяння, які є кримінальними правопорушеннями, то як бути з розглянутою ситуацією, коли з 2001 р. кримінально карана крадіжка, шахрайство, привласнення чи розтрата визначалися з урахуванням мінімального розміру викраденого майна, передбаченого ст. 51 КУпАП? На думку вчених змінити слідчу і судову практику, яка склалася та визнати її незаконною неможливо. Кримінально-правова доктрина дотримується позиції, що хоча нормативно-правові акти і не є законом про кримінальну відповідальність, у разі зміни чи скасування певних їх положень може фактично відбутися криміналізація або декриміналізація того чи іншого діяння [13, с. 80; 14, с. 141].

Такої позиції дотримуються і суди, наприклад Київський апеляційний суд, який заклав кримінальне провадження про дрібну крадіжку у зв'язку із втратою чинності закону, яким встановлювалась кримінальна протиправність діяння. Так, у справі № 359/3977/24 йдеться про те, що у січні 2024 р. мешканка с. Вишеньки Бориспільського району, перебуваючи у приміщенні магазину взяла з полиць торговельних стелажів товари на суму 1061 грн. склала їх до візка і вийшла з магазину, не розрахувавшись за них на касі самообслуговування [15]. Вироком Бориспільського міськрайонного суду Київської обл. від 06.06.2024 р. її визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 185 КК та призначено покарання у виді 5 років позбавлення волі. На підставі ст. 75 КК цю особу було звільнено від відбування покарання з випробуванням із встановленням іспитового строку тривалістю 1 рік. Прокурором було подано апеляційну скаргу з проханням скасувати вирок суду у зв'язку з істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону та невідповідністю висновків суду фактичним обставинам кримінального правопорушення. Колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Київського апеляційного суду апеляційну ухвалою від 01.10.2024 р. скаргу задовольнила частково. Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 06.06.2024 р. щодо громадянки було скасовано, а кримінальне провадження закрито на підставі п. 4-1 ч. 1 ст. 284 КПК, у зв'язку із втратою чинності закону, яким встановлювалась кримінальна протиправність діяння.

Висновки. На підставі викладеного необхідно зазначити наступне: 1) із урахуванням змін, внесених Законом № 2117-IX ч. 4 ст. 185 КК підлягає застосуванню у разі «вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного або надзвичайного стану» (на території, на якій він введений), а «вчинення злочину з використанням умов воєнного стану» (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК) як обставина, що обтяжує покарання, може бути врахована судом лише в аспекті індивідуалізації кримінальної відповідальності; 2) закон про кримінальну відповідальність не містить мінімального розміру шкоди викрадення чужого майна для ч.1 статей 185, 190, 191 КК та не передбачає критерії його встановлення. Кримінальні правопорушення проти власності, пов'язані з викраденням чужого майна, не містять положень бланкетного характеру, наприклад тих, які б відсилали до ст. 51 КУпАП; 3) після внесених змін до законодавства, що передбачає відповідальність за викрадення, поширена практика застосування судами статей 69 і 75 КК; 3) узагальнення судової практики та висновок об'єднаної палати ККС ВС у справі № 278/1566/21 засвідчують можливість застосування зворотної дії Закону № 3886-IX у часі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Постанова об'єднаної палати ККС Верховного Суду від 07.10.2024 р. справа № 278/1566/21 провадження № 51-2555кмо24. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/122302589?utm>.
2. Вирок Кіровського районного суду м. Кіровоград, справа № 404/3367/22, провадження 1-кп/404/187/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105468153>.
3. Шармар О.М. Зворотна дія в часі закону про кримінальну відповідальність при кваліфікації викрадення чужого майна. *Кримінальне право України: окремі нормативні, правозастосовні та теоретичні проблеми: матер. V Яценківських читань: Збірка тез доповідей учасників круглого столу здобувачів освіти* (26 груд. 2024 р.). К., 2025. С. 32–34.
4. Рішення КСУ у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 КК України від 02.11.2004, № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>.

5. Постанова Об'єднаної палати ККС від 15.01.2024, справа № 722/594/22, провадження № 51-3186 кмо 22. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/116446106>.
6. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/4000>.
7. Європейська конвенція з прав людини 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
8. Шармар О.М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень проти власності. *Європеїзація кримінального права України*: матеріали міжнар. наук. конф. (Харків, 19 груд. 2024). Харків: Право, 2025. С. 346–349.
9. Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати ККС від 01.04.2025 р., справа N 735/952/24, провадження N 51-5503 км. <https://verdictum.ligazakon.net/document/126289950>.
10. Окрема думка судді Верховного Суду Г.М. Анісімова у справі № 278/1566/21 (провадження № 51-2555кмо24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122302653>.
11. Кузнецов В.В. Кримінально-правові норми про відповідальність за крадіжку як інститут кримінального законодавства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2000. 228 с.
12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: за станом законодавства та постанов Пленуму ВС України на 01.01.1997 р. / За ред. В.Ф. Бойка, Я.Ю. Кондратьєва, С.С. Яценка. Київ: Юрінком, 1997. 960 с.
13. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навч. посібн. / За заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.
14. Кузнецов В. В., Кузнецова Л. О. Дія закону про кримінальну відповідальність у часі: сучасні проблеми правозастосування. *Актуальні проблеми кримінального права*. Матеріали XV Всеукр. наук.-теорет. конференції (Київ, 28 листоп. 2024 р.). Присвячено пам'яті професора П. П. Михайленка. Київ. 2024. С. 136–143.
15. Київський апеляційний суд закрав кримінальне провадження про дрібну крадіжку у зв'язку із декриміналізацією — подробиці. *Судово-юридична газета*. 08.11.2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/sudebnaya-praktika/315076-kievskiy-apellyatsionnyy-sud-zakryl-ugolovnoe-proizvodstvo-o-melkoy-krazhe-v-svyazi-s-dekriminalizatsiey-podrobnosti>.